

1) ด้านเกษตรกร

- (1) เมื่อทำการเกษตรชนิดใหม่เกษตรกรจะต้องเผชิญกับความเสี่ยงในการผลิตและการตลาด
- (2) ผลผลิตที่ผลิตได้ตามสัญญาข้อตกลงไม่ถูกซื้อทั้งหมด
- (3) บริษัทที่เป็นคู่สัญญาอาจไม่มีความน่าเชื่อถือหรือใช้การดำเนินงานแบบผูกขาด
- (4) ผู้เกี่ยวข้องในระบบการเกษตรแบบมีสัญญาอาจไม่ซื่อสัตย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องโควตาผลผลิต หรือบางกรณีเข้ามาหาผลประโยชน์เพียงระยะเวลาสั้นๆ แล้วปิดบริษัท
- (5) เกษตรกรอาจจะเป็นหนี้ เนื่องจากปัญหาการผลิตและการใช้เงินเชื่อล่วงหน้าจำนวนมาก

2) ด้านบริษัทหรือโรงงาน

- (1) ข้อจำกัดในเรื่องที่ดิน กรณีที่เกษตรกรต้องเช่าที่ดินมาทำการผลิตจะมีความไม่แน่นอน ในสัญญาเช่า ซึ่งอาจส่งผลให้การดำเนินงานในระยะยาวเกิดความไม่ยั่งยืน
- (2) ข้อจำกัดด้านสังคมและวัฒนธรรม อาจส่งผลกระทบต่อเวลาและความสามารถของเกษตรกรที่จะผลิตให้ตรงกับข้อกำหนดของบริษัท
- (3) การจัดการที่ไม่มีประสิทธิภาพ เช่น การจ่ายเงินล่าช้า ขาดการติดตามส่งเสริม ซึ่งอาจนำไปสู่ความไม่พอใจหรือความไว้วางใจของเกษตรกร
- (4) การลักลอบการขายผลผลิต เกษตรกรอาจจะขายผลผลิตที่ได้ตกลงไว้กับผู้ซื้อนอกระบบที่ให้ราคาดีกว่า ส่งผลต่อผลผลิตที่โรงงานได้รับมีปริมาณลดลง
- (5) เกษตรกรอาจจะใช้ปัจจัยการผลิตที่ได้มาในวัตถุประสงค์อื่น หรือเอาไปขาย ทำให้ปริมาณผลผลิตต่อไร่ลดลง

นอกจากนี้ และเอ็นนู ซื่อสุวรรณ (2555: 2-45) ยังกล่าวถึง ปัญหาอุปสรรคของการเกษตรแบบสัญญาผูกพัน ดังนี้

- 1) ปัญหาที่เกิดกับเกษตรกร เกิดจากสาเหตุที่เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่มีอำนาจต่อรองกับบริษัท เนื่องจากเกษตรกรต้องพึ่งพาการเงินและปัจจัยการผลิตในราคาแพงกว่าปกติ หรืออาจให้ปัจจัยการผลิตไม่เพียงพอหรือไม่เป็นไปตามที่กำหนดเวลา เป็นต้นเมื่อบริษัทมีข้อตกลงกับเกษตรกรจำนวนมาก ทำให้บริษัทไม่ส่งเสริมการผลิตอย่างต่อเนื่อง หรือไม่ทำตามข้อตกลงการรับซื้อ โดยรับซื้อในราคาต่ำกว่าที่กำหนด และการตรวจรับผลผลิตที่ไม่โปร่งใส หรือการจ่ายเงินที่ล่าช้า โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในกรณีที่ข้อตกลงไม่มีความสมบูรณ์ชัดเจน จึงทำให้เกิดการเบี่ยงเบนข้อกำหนดการรับซื้อตามแต่สถานการณ์การตลาดที่เอื้อกับบริษัท และในกรณีที่สินค้าเกษตรบางชนิดเป็น

สินค้าตลาดเฉพาะซึ่งเกษตรกรไม่คุ้นเคยและไม่สามารถขายให้กับบริษัทอื่นได้ และในบางกรณีที่ข้อตกลงกำหนดให้เกษตรกรต้องลงทุนในสินทรัพย์ถาวรสูง โดยการกู้เงินจากแหล่งทุนที่บริษัทติดต่อให้ แต่ไม่มีการประกันรับซื้อในระยะยาว

2) **ปัญหาที่เกิดกับบริษัท** เกิดจากการที่บริษัทต้องติดต่อกับเกษตรกรเป็นจำนวนมากและกระจายตามสถานที่ต่างๆ เพื่อให้บริษัทมีทางเลือกและป้องกันความเสียหายจากผลผลิตไม่เพียงพอ ทำให้บริษัทมีต้นทุนในการดำเนินธุรกิจสูงขึ้น นอกจากนี้ ความแตกต่างของคุณภาพผลผลิตของเกษตรกร การควบคุม ดูแลเกษตรกรรายย่อย การติดต่อสื่อสาร การขนส่ง และการให้บริการ การละเมิดข้อตกลงของเกษตรกรที่อาจเกิดความล้มเหลวของการผลิต หรือการนำผลผลิตไปขายให้กับบริษัทอื่น ล้วนแต่เป็นปัญหาต่อการทำการเกษตรตลาดข้อตกลง

5. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการเกษตร

5.1 ความหมายของการส่งเสริมการเกษตร

นักวิชาการให้ความหมายของการยอมรับไว้ดังนี้

ชัยชาญ วงศ์สามัญ (2548: 34) กล่าวว่า การส่งเสริมการเกษตร คือ กระบวนการทางการศึกษาที่มุ่งพัฒนาความรู้ ทักษะ และทักษะเกี่ยวกับการเกษตร และเคหะกิจของเกษตรกร แม่บ้านเกษตรกรและเยาวชนเกษตรกร เพื่อให้สามารถเพิ่มผลผลิต อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและยกระดับความเป็นอยู่ของตนเอง ครอบครัว และชุมชนให้ดีขึ้น

บุญธรรม จิตต่อนันต์ (2551: 72) กล่าวว่า การส่งเสริมการเกษตรหมายถึง การนำความรู้ วิธีการและเทคโนโลยีใหม่ๆ หรือเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรไปแนะนำเผยแพร่ให้ประชาชนโดยเฉพาะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกษตรกร แล้วติดตามให้คำแนะนำช่วยเหลือในการปฏิบัติจนประสบ

บุญสม วราเอกศิริ (2539: 81) กล่าวว่า การส่งเสริมการเกษตร คือ กระบวนการให้การศึกษานอกโรงเรียนแก่บุคคลเป้าหมาย เกษตรกร และครอบครัวเกษตรกร โดยเน้นการปฏิบัติจริง และเน้นถึงการช่วยเหลือให้เกษตรกรช่วยเหลือตนเอง เพื่อปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น ทั้งทางด้านสภาพเศรษฐกิจและสังคม

พงษ์ศักดิ์ อังกสิทธิ์ (2551: 201) กล่าวว่า การส่งเสริมการเกษตรหมายถึง กระบวนการพัฒนาความรู้ของเกษตรกร จากการนำเทคโนโลยีที่เหมาะสมผสมผสานกับภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อมุ่งพัฒนาผลผลิตที่เหมาะสมกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ก่อให้เกิดการพัฒนารายได้

เศรษฐกิจ ทำให้ชีวิตครอบครัวเกษตรกรอยู่พอดีกินพอดี และมีความสุขอันเป็นผลต่อการพัฒนาชุมชนชนบทให้มีความมั่นคงและมั่งคั่งในที่สุด

5.2 ความสำคัญของการส่งเสริมการเกษตร

ชัยชาญ วงศ์สามัญ (2548, น. 35) กล่าวว่า

1) การส่งเสริมการเกษตรเป็นการให้การศึกษา ที่มุ่งเน้นในการเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต การเกษตร พร้อมทั้งมีการอนุรักษ์ พัฒนาและใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นปัจจัยการผลิตอย่างชาญฉลาด ที่สอดคล้องกับสถานะและความต้องการของตลาด การอุตสาหกรรมอันจะเป็นการสร้างและพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนและพื้นฐานทางเศรษฐกิจ สังคมและความมั่นคงของประเทศ

2) การส่งเสริมการเกษตรเป็นการสนับสนุนช่วยเหลือผู้ประกอบการอาชีพเกษตรกรกรที่เป็นชาวนา ไร่นา ผู้เลี้ยงปศุสัตว์และประมง ยุวเกษตรกร และแม่บ้านเกษตรกร ที่ทำการผลิตโดยใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ทั้งในชุมชน ท้องถิ่นชนบท ให้เกิดประโยชน์สูงสุดอย่างยั่งยืนในการแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม เพื่อเป็นการเพิ่มรายได้ เพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน และเป็นการปรับปรุงของสังคมและเศรษฐกิจของประชาชนและของประเทศให้ดีขึ้น

3) การส่งเสริมการเกษตรที่มีคุณภาพจะช่วยปรับปรุงและเสริมสร้างประสิทธิภาพและสมรรถภาพของเกษตรกรในการประกอบอาชีพและการดำรงชีพ การส่งเสริมที่ดีสามารถช่วยให้เกษตรกรเกิดความรู้ ความเข้าใจ มีทัศนคติที่ดีต่ออาชีพ เพิ่มทักษะสมรรถภาพ ความสามารถ และประสิทธิภาพในการผลิตของเกษตรกร เป็นการสร้างเสริม กระตุ้นเตือนให้เกิดความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะเรียนรู้เพื่อการพัฒนาอาชีพและคุณภาพชีวิตของตนเองและครอบครัวตลอดไป

พงษ์ศักดิ์ อังกสิทธิ์และสุรพล เศรษฐบุตร (2553, น.3-15) กล่าวว่า การส่งเสริมการเกษตรมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทย และมีความสำคัญในมิติการพัฒนาการเกษตรของประเทศไทย ดังนี้

1) การส่งเสริมการเกษตรมีความสำคัญต่อเกษตรกรในการพัฒนาขีดความสามารถในการผลิตของเกษตรกรให้มีประสิทธิภาพสูงสุด ทั้งนี้โดยการนำเอาวิทยาการและเทคโนโลยีที่เหมาะสมมาถ่ายทอด แนะนำส่งเสริมให้เกษตรกรได้นำไปปฏิบัติ ซึ่งย่อมจะเกิดการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการเกษตรให้ดียิ่งขึ้น

2) การส่งเสริมการเกษตรมีความสำคัญต่อประเทศชาติในด้านการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมและในมิติการพัฒนาการเกษตรของประเทศไทย โดยเฉพาะในด้านการแก้ไขปัญหาหรือจัดการความยากจน และความอดอยาก หิวโหยของประชากร โดยให้ผลผลิตการเกษตรมีพอเพียงต่อความต้องการ ภายใต้ข้อจำกัดทั้งในด้านพื้นที่ทำการเกษตรที่ลดลง การลงทุนสูงขึ้น ปัญหาแรงงานเกษตร

และราคาผลิตผลที่ไม่เป็นธรรม การส่งเสริมการเกษตรที่มีประสิทธิภาพจะเป็นส่วนสำคัญในอันที่จะทำให้การเกษตรของประเทศพัฒนาขึ้น

5.3 หลักการส่งเสริมการเกษตร

บุญสม วราเอกศิริ (2539: 37-41) กล่าวว่า หลักการ (principle) เป็นหลักนำในการคิดและปฏิบัติขั้นพื้นฐาน รองลงมาจากปรัชญา (philosophy) สำหรับการส่งเสริมการเกษตรที่น่าจะมีแนวโน้มว่าได้ผลดี และมีการพิสูจน์มาแล้วนั้น พอสรุปได้ดังนี้

- 1) หลักการส่งเสริมการเกษตร คือการบริการการศึกษา (educational service)
- 2) งานส่งเสริมเริ่มด้วยภาวะความเป็นจริงที่มีอยู่ของเกษตรกร (based on or Starts from conditions that exist)
- 3) ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ โดยเน้นถึงความร่วมมือร่วมใจแบบอาสาสมัคร (voluntary participation)
- 4) วิธีการส่งเสริมยึดหลักประชาธิปไตย (democratic methods)
- 5) การส่งเสริมยึดหลักความต้องการของเกษตรกร (based on client interests and needs)
- 6) มีโครงการและแผนปฏิบัติที่แน่นอน
- 7) ใช้ทรัพยากรทางวิชาการในท้องถิ่น (use local academic resources)
- 8) ดำเนินการสร้างและใช้ผู้นำท้องถิ่น (develop and use local leaders)
- 9) มีวิธีปฏิบัติที่ต่อเนื่อง
- 10) ปฏิบัติงานกับสมาชิกในครอบครัวเกษตรกรทุกคน
- 11) เกษตรกรเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมเอง
- 12) ยึดหลักการวางแผนในระดับท้องถิ่น
- 13) การใช้ทีมงานของผู้ชำนาญการเฉพาะอย่าง (team of subject matter specialist)
- 14) การสร้างศรัทธาและทัศนคติที่ดี
- 15) การประเมินผล (evaluation)
- 16) การดำเนินงานที่สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง
- 17) การทราบและเข้าใจในนโยบายและแผนพัฒนาประเทศ

5.4 วิธีการส่งเสริมการเกษตร

พงษ์ศักดิ์ อังกสิทธิ์ (2551: 223-232) กล่าวว่า วิธีการส่งเสริมการเกษตร (agricultural extension methods) เป็นกระบวนการของการนำความรู้ วิชาการและเทคโนโลยีไปสู่เกษตรกร เป็นลักษณะของการถ่ายทอด ซึ่งอาจจะเรียกว่าเป็นวิธีการสอนหรือฝึกอบรม วัตถุประสงค์มุ่งที่จะ

ให้เกษตรกรสามารถสร้างความสนใจ ความรู้และนำไปสู่การปฏิบัติของเกษตรกรได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งวิธีการส่งเสริมการเกษตร มีดังนี้

5.4.1 วิธีการส่งเสริมการเกษตร โดยอิงบุคคลเป้าหมายเป็นเกณฑ์

1) วิธีการส่งเสริมแบบบุคคลต่อบุคคล (*individual method*) ให้เกษตรกร หรือบุคคลผู้รับการถ่ายทอดความรู้ได้เรียนรู้ตนเองอย่างเป็นอิสระ การถ่ายทอดความรู้ไปสู่เกษตรกร โดยตรงเป็นรายบุคคล

(1) การเยี่ยมไร่นาและบ้านของเกษตรกร (*farmer and home visit*) เจ้าหน้าที่ไปพบปะรับฟังปัญหาและถ่ายทอดความรู้แก่เกษตรกรถึงฟาร์มหรือไร่นา โดยจะเห็นสภาพความเป็นจริงของเกษตรกร

(2) เกษตรกรผู้รับการส่งเสริมมาติดต่อที่สำนักงาน (*office calls*) เกษตรกรมีความสนใจและเชื่อว่าเจ้าหน้าที่จะให้ข่าวสารหรือความรู้ได้

(3) การติดต่อทางโทรศัพท์ (*telephone calls*) สามารถช่วยเหลือ แก้ไขปัญหาได้รวดเร็ว ลดเวลาและระยะทางในการติดต่อ

(4) การติดต่อทางจดหมายส่วนตัว (*personal letter*) เขียนจดหมายเมื่อเกิดปัญหาและต้องการคำตอบ หรือเพื่อแจ้งข่าวสาร ติดตามผลการส่งเสริม

(5) การติดต่ออย่างไม่เป็นทางการ (*informal contact*) ได้พบเกษตรกร โดยบังเอิญ เพื่อพูดคุยซักถามปัญหา

2) วิธีการส่งเสริมแบบกลุ่มบุคคล (*group method*)

(1) การประชุมกลุ่ม (*group meeting*) ช่วยในการถ่ายทอดข่าวสาร ความรู้ ความคิดเห็นและประสบการณ์ต่างๆ ระหว่างทุกคนที่เกี่ยวข้องทำให้ผู้เข้าประชุมได้มีโอกาสปรึกษาหารือกัน

(2) การฝึกอบรม (*training*) ทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจและความชำนาญเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง จนกระทั่งผู้เข้ารับการฝึกอบรมเกิดการเรียนรู้ (*learning*) หรือเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปตามวัตถุประสงค์

(3) การสาธิต (*demonstration*) ใช้การบรรยายประกอบการแสดง ทำให้ผู้เรียนได้ฟังและได้เห็นไปพร้อมกัน การสาธิตแบ่งเป็น 2 แบบ

ก. การสาธิตวิธี (*method demonstration*) เป็นการแสดงให้เห็นถึงวิธีการปฏิบัติในแต่ละขั้นตอนเป็นลำดับไป

ข. การสาธิตผล (*result demonstration*) การแสดงเพื่อพิสูจน์ให้เห็นว่าการปฏิบัติที่ได้ปรับปรุงหรือที่ได้มีการวิจัยค้นคว้า สามารถนำไปปฏิบัติได้ในท้องถิ่น

(4) การศึกษาดูงานนอกสถานที่ (field trip or study tour) มีโอกาสได้พบเห็นผลงานของผู้อื่นซึ่งได้ทำสำเร็จแล้ว มีผลในการเพิ่มความเชื่อมั่นให้ยอมรับสิ่งใหม่มากขึ้น

3) การส่งเสริมแบบมวลชน (mass method) โดยสื่อสารมวลชนจะช่วยในการส่งเสริมเผยแพร่นวัตกรรม ใช้กับคนจำนวนมากๆ ได้อย่างกว้างขวาง

- (1) เอกสารหรือสิ่งพิมพ์เผยแพร่ (Printed Matter)
- (2) ภาพโฆษณาหรือโปสเตอร์ (poster)
- (3) หนังสือพิมพ์ (Newspapers)
- (4) วิทยุ (Radio)
- (5) โทรทัศน์ (Television)
- (6) ภาพยนตร์ (Motion pictures)
- (7) การจัดนิทรรศการ (Exhibition or Exposition)

5.4.2 วิธีการส่งเสริมโดยอิงวัตถุประสงค์เป็นเกณฑ์

1) การส่งเสริม โดยการเลือกการส่งเสริมเพียงเรื่องเดียว มีข้อสมมุติว่าถ้าผู้รับการเปลี่ยนแปลงพบว่าเขาปฏิบัติได้ผลเป็นการง่ายที่จะยอมรับการเปลี่ยนแปลงในเรื่องอื่นๆ ภายหลัง

2) การส่งเสริม โดยการเลือกเรื่องที่จะส่งเสริมหลายๆ เรื่องที่เกี่ยวข้องกัน ส่งเสริมให้ผลผลิตอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยการปรับปรุงปัจจัยการผลิตหลายๆอย่างตามความจำเป็น

3) การส่งเสริม โดยการเลือกเรื่องทั้งหมดเกี่ยวกับฟาร์มและบ้านเรือน คำนิยามว่าฟาร์มและบ้านรวมกันเป็นหน่วยเดียว และคำนิยามว่าทำอะไรจึงจะทำให้ฟาร์มและบ้านเรือนในลักษณะที่ครอบครัวยุคที่รายได้สุทธิสูง

4) การส่งเสริม โดยการเลือกท้องที่ใดท้องที่หนึ่งเป็นเป้าหมาย โดยการส่งเสริมเน้นเฉพาะพื้นที่ลักษณะของการผลิตและการเกษตรที่เฉพาะพื้นที่นั้น

5.4.3 วิธีการส่งเสริมโดยอิงเจ้าหน้าที่เป็นเกณฑ์

1) การใช้ change agent ที่มีความรู้แบบกว้าง โดยถ่ายทอดแบบทั่วไปไม่เป็นที่รายวิชา หรือเฉพาะอย่าง

2) การใช้ทีมนักวิชาการ (team approach) ประกอบด้วยเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ที่เชี่ยวชาญเฉพาะสาขาเข้าไปในหมู่บ้านเป็นทีม

3) การใช้เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหลายหน่วย (interagency หรือ cooperative approach) ร่วมกันทำงานพร้อมกันหรือประสานกันในการพัฒนาการเกษตร

4) การใช้เจ้าหน้าที่เป็นสื่อมวลชน (*change agent as mass media approach*) โดยการนำเอาสื่อมวลชนต่างๆ มาเป็นตัวก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในความคิดของเกษตรกร

5.4.4 วิธีการส่งเสริมโดยเทคโนโลยีสารสนเทศ (*information technology oriented*) วัตนาการของเทคโนโลยีสารสนเทศจะเพิ่มประสิทธิภาพการถ่ายทอดและเป็นไปได้อย่างรวดเร็ว

5.4.5 วิธีการส่งเสริมโดยอ้างอิงชุมชนเป็นเกณฑ์ (*community oriented*) การประสานงานทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นลักษณะผสมผสานกันตามความต้องการและภูมิปัญญาของท้องถิ่น ซึ่งเรียกว่าศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร โดยจัดให้เป็นศูนย์ของการเรียนรู้ของเกษตรกร ตลอดจนผู้สนใจในการพัฒนาเกษตรในลักษณะครบวงจร

5.5 รูปแบบการส่งเสริมการเกษตร

สมจิต โยธะคงและเฉลิมศักดิ์ คุ่มหิรัญ (2553, น. 7) ได้สรุปรูปแบบการส่งเสริมการเกษตรได้ดังนี้

5.5.1 รูปแบบการส่งเสริมการเกษตรแบบการฝึกอบรมและเยี่ยมเยียน เป็นรูปแบบหรือรูปแบบแรกๆ ที่นำมาใช้ในงานส่งเสริมการเกษตรทั้งในต่างประเทศและประเทศไทย รูปแบบนี้จะมีองค์ประกอบสำคัญอยู่ 2 ส่วน คือ การฝึกอบรม โดยเจ้าหน้าที่ส่งเสริมเกษตรในหลักสูตรที่กำหนด และการเยี่ยมเยียน เจ้าหน้าที่ที่ออกเยี่ยมเยียนเกษตรถึงไร่นาเป็นรายปี รูปแบบนี้ได้รับการปรับปรุงหลายครั้งโดยกรมส่งเสริมการเกษตร

5.5.2 รูปแบบการส่งเสริมการเกษตรแบบการบริการเบ็ดเสร็จที่จุดเดียว รูปแบบนี้เคยใช้มาแล้วในประเทศสหรัฐอเมริกา และประเทศอังกฤษที่เรียกกันว่าการบริการเบ็ดเสร็จ คือการที่เกษตรกรเข้ามารับบริการที่เดียวจะได้ทุกอย่าง อย่างกลับไปเบ็ดเสร็จ รูปแบบนี้จะแฝงอยู่ที่ศูนย์บริการและถ่ายทอด เทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลที่ทำการอยู่ตามตำบลทั่วประเทศ

5.5.3 รูปแบบการส่งเสริมการเกษตรแบบการมีส่วนร่วม รูปแบบนี้กรมส่งเสริมการเกษตรนำมาใช้กับ โครงการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการพัฒนา โดยการได้รับคำแนะนำจากรัฐบาลเนเธอร์แลนด์ การมีส่วนร่วมเป็นการรวมตัวของกลุ่มคนเพื่อเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา ให้เกษตรกรเป็นศูนย์กลางของการตัดสินใจผลลัพธ์ของการมีส่วนร่วม ทำให้เกิดการกระจายอำนาจการตัดสินใจไปสู่ผู้ปฏิบัติมากขึ้น ทำให้รู้จักการช่วยเหลือตัวเองมากขึ้น

5.5.4 รูปแบบการส่งเสริมการเกษตรแบบการบูรณาการ เป็นรูปแบบที่นำมาใช้ในการแก้ปัญหาทางงานส่งเสริมที่ใช้เพียงรูปแบบเดียว แล้วมีข้อจำกัด เพราะการบูรณาการเป็นการทำสิ่งทีเห็นว่าบกพร่องให้เกิดความสมบูรณ์ รูปแบบนี้จะนำมาใช้ในงานส่งเสริมการเกษตร โดยการบูรณาการโครงการเข้าด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นระบบโซ่เครือข่ายหรือระบบวงจร ผลของการใช้รูปแบบนี้กับงานส่งเสริมการเกษตรทำให้ประหยัดคน งบประมาณ และการลดความขัดแย้ง